
Az eperjesi vértörvényszék 1687-ben

Kónya Péter*

A tanulmány az 1687-es eperjesi vértörvényszék kulcsfontosságú kérdéseivel foglalkozik, nyomon követve az eljárás menetét és feltárva következményeit. Jellemzést nyújt az áldozatokról és a bírásokról, utóbbiak között magáról Caraffa tábornokról is. Egyaránt ismerteti a vádak, az ítéletek és az eljárás céljait. Végül kitér az eperjesi vértörvényszék emlékeire: a kivégzések és az áldozatok eltemetésének helyeire és az áldozatok emlékművére.

Kulcsszavak: törvényszék, uralkodó, felkelés, rekatolizáció

Executive Court of Eperjes in 1687

The article focuses on the key issues of the Eperjes Executive Court of 1687, tracing its process and consequences. It provides a characterization of the victims and the judges, including General Caraffa himself. It pays equal attention to the accusations, verdicts, and goals of the trial. It concludes with a discussion of the memories of the Eperjes Executive Court: the places of executions and burial of victims, and the memorial to the victims.

Keywords: court, ruler, uprising, recatholization

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1474>

Az eperjesi vértörvényszék működése a kora újkori Magyarország egyedülálló eseménye volt, ami a röviddel korábban lezajlott Thököly-felkelés részvevőinek megbüntetésére és megfélemlítésére szolgált.¹ Általa I. Lipót és tanácsosai a (fehérhegyi csata utáni) Csehország mintájára kívánták megváltoztatni a magyarországi viszonyokat.² E „konceptiós per” során 24 felső- és alsó-magyarországi nemes és polgárt ítélték halálra; kivégzésük ellentétben állt az ország törvényeivel. Mivel mindnyájan protestánsok voltak, az egész eseményt erős rekatolizációs törekvés hatotta át, és ezért a róla való megemlékezés később állandó helyet kapott a magyar és szlovák evangélikus egyház hagyományában.

---

* Tanszékvezető egyetemi tanár, rektor, Eperjesi Egyetem.

¹ Kónya Péter: *Az eperjesi vértörvényszék 1687-ben*, Budapest, Evangélikus Országos Múzeum, 1994. Újabban Peter Kónya: Prešovský krvavý súd z r. 1687, *Acta Collegii Evangelici Prešoviensis*, IX, Prešov, 2001.

² 1620. november 8-án zajlott le a fehérhegyi (Bílá Hora) csata, amely véget vetett a második, s utolsó cseh rendi felkelésnek. A következő években a Habsburg kormányzat megfosztotta a királyságot (a korona mellékországai közül Morvaországot) az önállóságtól, kitiltotta a protestánsokat, és elkobozta a nemesi birtokok többségét, melyek nagy részét az idegen arisztokrácia kezére juttatta.

1. A vértörvényszék felállításának okai és eljárása

Az eperjesi vértörvényszéket 1687 elején hozták létre, amikor – Buda visszafoglalását követően – I. Lipót és szövetségeseinek seregei mélyen benyomultak az oszmán birodalom területére, és a császárt egész Európa a törökellenes harc hőseként és a kereszténység megmentőjeként ünnepelte. Gróf Antonio Caraffa generális, aki 1686 végétől a Felső-Magyarországon beszállásolt hadak főparancsnokaként Eperjesen tartózkodott, jelentéseiben figyelmeztette Lipótot, hogy – levelek megszerzése útján – Thököly híveinek új, hatalmas összeesküvését fedezte fel, melynek központja Eperjes. A város több polgárát az összeesküvés előkészítésével és a törökökkel való együttműködéssel vádolta meg. Erre az uralkodó elrendelte egy teljhatalmú, rendkívüli bíróság megszervezését, amely 1687 februárjában kezdte el működését. Eperjes, a felső-magyarországi evangélikusok és az utolsó felkelés erős központja,³ nem véletlenül lett a rendkívüli bíróság székhelye. A rendkívüli bíróságon, amely a hadsereg, a vármegye és a város képviselőiből állt, eredetileg nem Caraffa, hanem Wallis generális elnökölt, ténylegesen azonban azt elejétől fogva Caraffa vezette, aki már februárban jelentette Bécsnek, hogy hatalmas összeesküvést fedezett fel, amelynek részvevői, protestáns nemesek, polgárok és parasztok, a török hatalomnak akarták kiszolgáltatni az országot. Így felségárulással, hűtlenséggel és a törökkel való szövetséggel vádolták az első elítélteket, akiket március 5-én a város főterén, rendkívül drasztikus módon ki is végeztek.⁴ A következő nyilvános kivégzésre március 22-én került sor, majd április 22-én, május 16-án és szeptember 12-én történtek hasonló események. Az elítéltek rendszerint iszonyú kínzásokon mentek keresztül. Huszonnégy embert kivégeztek, közülük kettőt Kassán fejeztek le; egy fő kínzás közben halt meg, egy személy pedig öngyilkosságot követett el.

Caraffa további több mint hatvan embert tartott fogházban, akik túlnyomórészt a Thököly-felkelés részvevői voltak. Ezeken kívül viszont több más, katolikus és Habsburg-párti főurat is el akart fogni, amiből világosan látható, hogy a militáns, radikális udvari csoport⁵ érdekeit képviselte. Ez volt az egyik oka annak, hogy a bíróságot 1687 őszen megszüntették. Ehhez járult hozzá az, hogy az ősztől Pozsonyban tartott országgyűlés jóváhagyta az uralkodó három rendkívül fontos követelését: bevezette az örökös királyságot, megkoronázta a nyolc éves I. Józsefet

³ Eperjesen 1667-től működött a felső-magyarországi rendek kollégiuma, a magyar királyság egyetlen evangélikus főiskolája. Eperjes 1682–1685 között Thököly oldalán állt és óriási áldozatokat hozott a felkelés érdekében; nagy összegű támogatáson kívül négyszer ellenállt az ostromnak: az utolsó, hét hétig tartó ostrom során több mint 5000 császári katona vesztette életét a város bástyái alatt. Erről bővebben Kónya Péter: *A Thököly-felkelés erődje: Eperjes. Eperjes sz. k. város katonai szerepe a Thököly-felkelésben*, in: *Az „Üstökös kegyeltje”. Késmárki Thököly Imre (1657–1705)* (szerk. Gebei Sándor), Hajdúszoboszló, 2010, 159–176. o.

⁴ Először levágták a jobb kezüket, amellyel állítólag leveleket írtak Zrínyi Ilonának, utána lefejezték őket, s holttesteiket felnégyelték. Levágott fejeiket a bitófára szögelték, testrészeiket pedig felakasztották a városkapu előtt.

⁵ Elsősorban Strattmann és Kinsky kancellárok tartoztak ide, akik nem titkolták, hogy Magyarországot rövid időn belül cseh mintára akarták átalakítani.

és eltörölte az Aranybulla záró cikkelyét.⁶ Így a „vértörvényszék” működésének folytatására már nem volt szükség, az csak fokozta volna a rendek elégedetlenségét.

A vértörvényszék áldozatai nemcsak Eperjesről, hanem az ország különböző vármegyeiből (Sáros, Abaúj, Szepes, Nógrád, Túróc, Zólyom, Gömör, Zemplén, Hont) származtak és egy Brandenburgból. Mindegyikük protestáns vallású volt, többnyire evangélikus, és majdnem mindnyájan, egy-két kivételtől eltekintve,⁷ aktívan részt vettek a Thököly-felkelésben. Az áldozatok a következő eperjesi polgárok és tanácsosok voltak: Zimmermann Zsigmond, Baranyay Ferenc, Rauscher Gáspár, Medveczky Samu és Schönleben György. Utánuk következtek: Fleischhacker György eperjesi kuruc főbíró, Keczer András, annak fia, Keczer Gábor és veje, Saárossy Márton sárosszegyei nemesek, az alsó-magyarországi vármegyékéből Székely András, Bertók János és Pallásthy Gábor volt kuruc tisztek, Kovács György barszegyei nemes, Radvánszky György gazdag zólyommegyei nemes, Bezzegh György zólyomi alispán, Feja Dávid (túrócmegei származású) kassai kuruc főbíró, a brandenburgi Küstrinből származó Feldmayer Simon, Eperjes kuruc parancsnoka, Weber Dániel és Frigyes eperjesi polgárok, továbbá egy ismeretlen Fazekas nevű személy Rozsnyóról, egy ismeretlen református lelkész⁸ és Lányi Samu kassai mészáros.

Az erős egyházi hagyomány ellenére az eperjesi vértörvényszék elsősorban politikai eseménynek tekinthető. Legalább szimbolikusan meg kívánta büntetni a rendeket a Thököly-felkelésért,⁹ tovább meg akarta félemlíteni az országgyűlés követéit, hogy azok hajlandóbbak legyenek teljesíteni a király követeléseit. Az udvar számára gazdaságilag is fontos volt, mivel az elítéltek összes vagyonát a kamara kobozta el. Az események ellenreformációs és rekatolizációs céllal is bírtak; az összes elítélt protestáns volt, többen fontos egyházi tisztségeket viseltek. A bíróság áttérésre igyekezte őket kényszeríteni, amire különösen a jezsuita Perizhof Ignác városi plébános törekedett. Azok, akik ezt megtették, nem kerültek el a kivégzést, testüket azonban a hóhérok nem négyelték fel és megengedték eltemetésüket. Az eperjesi események mind ezek miatt már a 18. században állandó helyet kaptak a magyar evangélikus egyház történetében, a pozsonyi vértörvényszékekhez és a magyar gályarabokhoz hasonlóan. A vértörvényszék áldozatai ebben a hagyományban az „eperjesi vértanúk” lettek. Ezt a szemléletet aztán később automatikusan átvette a szlovák evangélikus egyház, amely – tekintettel arra, hogy az eperjesi vértörvényszék működése a szlovák történetírás érdekein kívül maradt – hosszú időn keresztül e hagyomány egyedüli ápolója volt.¹⁰

⁶ Az Aranybulla utolsó, 31. cikkelye jogot adott a rendeknek a fegyveres fellépésre olyan uralkodó ellen, aki megszegte szabadságait, így legalizálta a Habsburg-ellenes mozgalmat. A Habsburg-ellenes felkelések vezetői nemegyszer hivatkoztak rá.

⁷ Ilyen volt Radvánszky György gazdag zólyommegyei evangélikus nemes, aki távortartotta magát a felkeléstől, és talán a Lányi nevű kassai mészáros is, akit a kassai kuruc bíró mellett végeztek ki, hogy az ne legyen egyedüli kassai kivégzett.

⁸ Mivel erről a két személyről nincsenek semmilyen adatok, néha egy személyként is szokták említeni őket.

⁹ Az uralkodói amnesztia miatt nem lehetett nyilvánosan a törvényszék elé állítani a felkelés fő vezetőit.

¹⁰ Rezik művének 1931-es kiadása után csak 1992-ben jelent meg az esemény első tudományos feldolgozása (Peter Kónya: *Krvavý súd*, Prešov, 1992).

Az uralkodó még a pozsonyi országgyűlés tárgyalása alatt feloszlatta az eperjesi rendkívüli ítélő bizottságot, és külön törvénycikkek rendelték el az elkobzott vagyonok visszaadását az özvegyek és árvák számára. Az év végén az eperjesi akasztófákról levették és eltemették az elítéltek fejét és maradék testrészeit. Mindez lassan tragikus emlékké vált, amiről – korabeli források híján¹¹ – a későbbi nemzedékeket csak Rezik János „Eperjesi vérpadja” tájékoztatta.¹²

2. Az elítélt és kivégzett személyek

A vértörvényszék első áldozata Zimmermann Zsigmond lett, egy gazdag eperjesi kereskedő, az ugyanúgy kivégzett Keczer András veje. Eperjesről származott, előkelő kereskedő családból, amely nemesi címmel is rendelkezett.¹³ Hasonlóan, mint apósa, óriási vagyonnal bírt, amelyet csak a városban kétszázezer forintra értékelték. 1683-ban megszerezte a polgári jogokat és a szenátori hivatalát.¹⁴ A városi tanácsban 1687-ig működött, amikor – a Thököly felkelés után – a Szepesi kamara vallási okból eltávolította.¹⁵ Tanulmányait a felső-magyarországi kollégiumban végezte, amelynek később, más egyházi hivatalok mellett, kurátora is lett.¹⁶ Diákévei óta baráti viszonyban állt Thököly Imrével, és jó kapcsolatot ápolt Zrínyi Ilonával is, akit valószínűleg az ostromlott Munkács várában is segített.¹⁷ 1683 januárjában a később szintén kivégzett Baranyay Ferencsel és Medveczky Samuval együtt részt vett a felkelők kassai országgyűlésén.¹⁸ A város kapitulációja és az evangélikus egyház vagyonának elkobzása után pénzgyűjtést kezdeményezett a kollégiumi tanárok számára; valószínűleg emiatt keveredett gyanúba Caraffa előtt.¹⁹

Lipóczi Keczer Sándor Sáros vármegye egyik legrégebbi és leggazdagabb nemesi családjának tagja volt. Óriási birtokokkal rendelkezett nemcsak Sárosban, hanem Abaúj, Ung, Nógrád és Heves vármegyében is. Műveltségét fiatal korában

¹¹ Az egész eseményről nagyon kevés adat vagy forrás maradt, a rendkívüli ítélő bizottság nem hagyott maga után semmilyen iratot.

¹² Rezik János, az eperjesi kollégium tanára, s későbbi rektora nem tartózkodott a vértörvényszék idején Eperjesen, a borzalmas eseményeket csak a thorni száműzetésben, egy volt katona elbeszéléséből ismerte meg. Ez a mű (*Theatrum Eperiense, seu Laniena Eperiesiensis*), amelyet a 17. század végétől ismert vagy ismeretlen szerzők néhányszor leírtak (pl. Kazinczy Ferenc is, Gróf Caraffa Antal eperjesi mézszárlásai címmel, amit mindmáig kéziratban őriznek a zempléni levéltárban, Sátoraljaújhelyen) és kibővítettek, majdnem 250 évig kéziratban maradt, és csak 1931-ben jelent meg szlovák fordításban: Ján Rezik: *Prešovská jatka z r. 1687 (Theatrum Eperiense anno 1687 erectum, seu Laniena Eperiesiensis)* (szerk.: J. Gömör – G. Pogány), Liptovský sv. Mikuláš, 1931. Ugyanakkor és ugyanott megjelent a német és magyar fordítás is (szintén Gömör János és Pogány Gusztáv szerkesztésében): *Eperjesi vérpad, vagy az eperjesi vérfürdő*.

¹³ Nagy Iván: *Magyarország családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, VI, Pest, 1851.

¹⁴ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2117: Az új polgárok anyakönyve, 1673–1756.

¹⁵ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539: A városi tanács megújítási könyve 1640–1728.

¹⁶ Elias Ladiver: *Eleazar constans*. Kézirat, OSzK (Országos Széchényi Könyvtár), Kézirattár és régi nyomtatványok tára. M2/2602.

¹⁷ Thallóczy Lajos: Zimmermann Zsigmondról, *Századok*, 1881, 690. o.

¹⁸ A Felső vármegyei rendek Kassai gyűlésének actái, *Történelmi Tár*, 1883, 361. o.

¹⁹ A Weber Frigyes vallomásai alapján összeállított vádirat. Caraffa levelezése Dietrichstein herczeggel I., *Történelmi Tár*, 1895, 615–616. o.

Németországban szerezte meg.²⁰ Támogatta az eperjesi evangélikus egyházat, saját pénzéből fizette a szlovák templom javítását, az 1662. évi országgyűlésen fellépett a protestánsok érdekeiben.²¹ A Wesselényi-összeesküvés után a pozsonyi bíróság elkobozta egyes birtokait.²² Thököly híve volt, a felkelés alatt támogatta őt és harcolt a kuruc hadseregben. Ezért a Szepesi kamara 1686-ban a többi birtokát is elkobozta.²³ A felkelés után visszavonult, és 64 éves korára is tekintettel a családi birtokon élt, és nem akart beavatkozni a politikai eseményekbe. Ennek ellenére Caraffa az elsők között fogatta el eperjesi házában.²⁴ Maradék vagyona 1687-ben az eperjesi vértörvényszéknek esett áldozatul.

Rauscher Gáspár eperjesi polgár, evangélikus és gazdag kereskedő kevésbé ismert személy volt. A felkelés alatt állítólag segített a kurucoknak a könyvelésben, és Zimmermann Zsigmonddal barátkozott.²⁵ A jogász Baranyay Ferenc szintén eperjesi polgár volt.²⁶ Jelentős tisztségeket töltött be mind a városban, mind az evangélikus egyházban (szenátor és a kollégium kurátora volt). A soproni cikkek elfogadása után, 1682-ben a tanács Strassoldo generálishoz küldte, hogy biztosítsa az evangélikusok szabad vallásgyakorlatát a városban.²⁷ Zimmermannal együtt képviselte a várost a kassai kuruc országgyűlésen.²⁸ Már az 1670-es években részt vett a Habsburg-ellenes mozgalomban, amiért a szepesi kamara 1672-ben elkobozta vidéki birtokait 691 forint értékben.²⁹ Mindnyájukat 1687. március 5-én végezték ki a város főterén.

A március 22-én lezajlott második nyilvános kivégzés áldozatai voltak: Keczer Gábor, Saárossy Márton, Fleischhacker György, Schönleben György és Medveczky Samu. Keczer Gábor, Keczer András fia, akkor került börtönbe, miután kegyelmet ment kérni Caraffától apja számára.³⁰ Ő is harcolt a Thököly-felkelés során, és 1686 őszén részt vett Kassa védelmében, ami miatt gyanússá vált a generális előtt.³¹

Saárossy Márton, Keczer Sándor veje, Nagysárosról, jómódú sárosszegyei nemesi családból származott. Részt vett a Thököly-felkelésben, amelyben apja, Saárossy Sebestyén többször kitüntette magát. Korábban már a Wesselényi-összeesküvésben is részt vett, amiért a kamara elkobozta vagyonát.³² A Thököly-felkelés alatt sárosi alispán volt; a felkelés leverése után tovább harcolt a munkácsi erődben.³³ Az ő

---

²⁰ Rezik: i.m. 14. o.

²¹ Nagy: *Magyarország családjai...*, VI, 144. o.

²² MNL OL Budapest, Szepesi Kamarai Levéltár, Szepesi Kamara számvévsége. E 706: Libri bonorum fiscalum.

²³ Szepsi, kenyheci, szurdoki, hidasnémeti, csicseri, izskei és szerencsi mezőket, szőlőket, házakat és jobbágytelkeket koboztak el ekkor.

²⁴ Részletesebben lásd Hörk József: *Keczer András és vértanu családja*, Budapest, 1906.

²⁵ Rezik: i.m. 23. o.

²⁶ ŠA Prešov, Pobj. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2117: Az új polgárok anyakönyve, 1673–1756.

²⁷ ŠA Prešov, ŠZ K 13: Sáros vármegye jegyzőkönyvei, 1682–1685, 208.

²⁸ A Felső vármegyei rendek..., 361. o.

²⁹ MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. Szepesi Kamara számvévsége. E 706: Libri bonorum fiscalum.

³⁰ Rezik: i.m. 32. o.

³¹ A Weber Frigyes vallomásai..., 615–616. o.

³² MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

³³ ŠA Prešov, ŠZ K 13, 818. o.

birtokait is többször elkobozták, 1670-ben, 1685-ben és 1686-ban.³⁴ Sebestyén tevékenysége miatt foghatták el fiát, aki szintén részt vett a felkelésben, és 1679-től a sárosi táblabíróság ülnöke volt.³⁵

Fleischhacker György, aki 1662-től volt eperjesi polgár,³⁶ a városi tanács mellett a szenátusnak is tagja volt.³⁷ 1682-ben, Thököly kurucainak bejövetele után támadást vezetett a katolikus plébánia-templom és a ferences kolostor ellen; valószínűleg ezért fogták el, bár őt is a Munkácsra küldött levelek írásával gyanúsították.³⁸

Szintén eperjesi polgár volt Schönleben György, aki a kurucok alatt szenátori tisztséget töltött be.³⁹ Jelentős egyházi tisztviselőként a '70-es években sokat fáradozott Pozsonyban és Bécsben a hat felső-magyarországi szabad királyi városban⁴⁰ elkobzott evangélikus templomok visszaadásáért.⁴¹ Tíz évvel később panaszt tett az uralkodónál Strassoldo generális ellen, aki a soproni cikkek elfogadása után sem tette lehetővé az eperjesi evangélikusoknak a szabad vallásgyakorlatot.⁴²

Medveczky Samu jogász és szenátor, Szepesolasziból származott és 1680-ban lett eperjesi polgár.⁴³ Ő is részt vett a kassai kuruc részországgyűlésen 1683-ban.⁴⁴ A Thököly-felkelés leverése után, 1687 elején panaszlevelet küldött az uralkodónak „a sárosvármegyei evangélikus rendek nevében” a templomfoglalások ellen.⁴⁵ Rokonságban állt a vértörvényszék egyik bírójával, Medveczky Mátyással.

Április 22-én végezték ki Székely Andrást, Palásthy Gábort, Bertók Jánost, Kovács Györgyöt és Radvánszky Györgyöt. Nemes nagyidai Székely András az abaújmegyei Nagyidáról származott, és református vallású volt. Thököly tisztjeként részt vett a felkelés számos csatájában és Eperjes védelmezésében.⁴⁶ Már apja is a Wesselényi-mozgalom tagja volt, amiért a szepesi kamara elkobozta egyes birtokait, 5400 forint értékben. A kamara további javaktól Szatmár és Abaúj vármegyében Székely Andrást fosztotta meg 1686-ban.⁴⁷

³⁴ Mezőket és telkeket koboztak el Kissárosban, Somán, Zsebfaluban, Kispeklényben, Ábrahámfalván, Zsegnyén, Lapispatakon és egy házat Eperjesen. MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

³⁵ ŠA Prešov, ŠZ K 12: Sáros vármegye jegyzőkönyvei 1673–1680, 345. o.

³⁶ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 211: Az új polgárok anyakönyve 1538–1676.

³⁷ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539.

³⁸ A Weber Frigyes vallomásai..., 615–616. o.

³⁹ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539.

⁴⁰ Eperjesen kívül Kassán, Bártfán, Lócsén, Kiszebenben és Késmárkon.

⁴¹ Az Eperjesi á. h. evangélikus gyülekezet levéltára: Status et factorum Ecclesiae Evangelicae utriusque nationis Germanicae aequae Slavicae in Regia ac Libera Civitate Cibiniensi succincta descriptio a primus Reformationis temporibus usque in presentem Annum 1778-um, 60.

⁴² Az Eperjesi á. h. evangélikus gyülekezet levéltára: Status et factorum Ecclesiae Evangelicae utriusque nationis Germanicae aequae Slavicae in Regia ac Libera Civitate Cibiniensi succincta descriptio a primus Reformationis temporibus usque in presentem Annum 1778-um, 60.

⁴³ Annales fata et vicissitudines Ecclesiae Evangelicae Epperiensensis, 7.

⁴⁴ A Felső vármegyei rendek..., 361. o.

⁴⁵ ŠA Prešov, ŠZ K 15: A Sáros vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei, 1686–1690, 70. o.

⁴⁶ Rezik: i. m. 32. o.

⁴⁷ MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

Palásti és koszhóci Palásthy Gábor, bars megyei evangélikus nemes szintén Thököly tisztjei közé tartozott, rövid ideig az eperjesi őrségnek is parancsnoka volt.⁴⁸ A felkelés után belépett a Habsburg hadseregbe és részt vett Buda ostromában.⁴⁹ Utána elhagyta a hadsereget és visszavonult családi birtokára. Bertók János evangélikus nemes nem Sáros vármegyéből származott, többet nem tudunk róla.⁵⁰ Még kevésbé ismert személy volt Kovács György, akit csak egyes szerzők említenek.

Radványi Radvánszky György gazdag és jelentős zólyom megyei nemesi család tagja volt.⁵¹ A buzgó, tekintélyes evangélikus nemes nem vett részt a Habsburg-ellenes mozgalomban, nem volt köze se a Wesselényi-összeesküvéshez, se a Thököly-felkeléshez. Radványi kastélyában fogták el Caraffa katonái.⁵² A börtönben nem bírta ki a kínzásokat; az egyik kínvallatás után meghalt.

Feja Dávid, eredetileg túróc megyei nemes, Kassán telepedett le, ahol nemcsak a polgári jogokat szerezte meg, hanem szenátor is lett, s végül a bírói tisztségre is megválasztották. Buzgó evangélikusként 1671-ben részt vett a kassaiak küldöttségében, amely a templomok visszaadását kérte az uralkodótól.⁵³ A Thököly-felkelés alatt a kassai főbíró hivatalában volt.⁵⁴ A felkelés végén az ostromnak ellenálló kuruc hadsereg parancsnokai közé tartozott. A felkelés során tanúsított magatartása miatt a szepesi kamara 1686-ban elkobozta a tályai szőlőit 2000 forint értékben.⁵⁵

Feldmeyer Simon alezredes brandenburgi származású volt, és Thököly hadseregében magasabb tisztségekben harcolt. 1684 nyarától az eperjesi helyőrség parancsnoka volt, és kétszer védte a várost az ostromló Habsburg csapatoktól.⁵⁶ A kapituláció értelmében belépett a császári hadseregbe, részt vett Buda visszaszerzésében, majd nyugalomba vonult Bártfán.⁵⁷ Bebörtönzése után a kínzások elkerülése végett öngyilkosságot követett el.

A negyedik kivégzés során, melyre május 16-án került sor, a Weber testvérek mellett Bezezh György (s esetleg még egy – néhány szerző által említett – ismeretlen levélhordó) vesztette életét. Nemes hajnyiki Bezezh György Nógrád vármegyéből származott, ahol alacsony megyei hivatalokat vezetett. Részt vett az 1662. évi országgyűlésen, ami után elvitte Szelepcsényi érseknek az evangélikusok panaszlevelét.⁵⁸ A Thököly-felkelés előtt nógrádi alispán volt, és részt vett a soproni

⁴⁸ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy II A 8, 15: Városi számadási könyv, 1677–1694, 1684–1685.

⁴⁹ Felsőzóróci és Kohanóci Ottlyk György önéletírása, in: *Történelmi naplók 1663–1719* (szerk.: Thaly K.), Budapest, 1875, 38–48. o.

⁵⁰ Rezik és a művét lemásolók 1762-ből és 1793-ból csak említik, részletek nélkül.

⁵¹ Nagy: *Magyarország családjai...*, IX, 565. o.

⁵² Rezik: i.m. 56. o.

⁵³ Az Eperjesi á. h. evangélikus gyülekezet levéltára: Status et factorum Ecclesiae Evangelicae utriusque nationis Germanicae aequae Slavicae in Regia ac Libera Civitate Cibiniensi succincta descriptio a primus Reformationis temporibus usque in presentem Annum 1778-um, 60.

⁵⁴ Nagy: *Magyarország családjai...*, III, 135. o.

⁵⁵ MNL OL Budapest, Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

⁵⁶ Bővebben Peter Kónya: *Prešov, Bardejov a Sabinov počas protireformácie a protihabsburských povstání (1670-1710)*, Prešov, 2000.

⁵⁷ Rezik: i.m. 49.

⁵⁸ Nagy Iván: Bezezh György és veje, *Századok*, 6, 1874, 370. o.

országgyűlésen. Thököly a Szepesi kamara hivatalába nevezte ki, s így a felkelés végén részt vett Kassa védelmében.⁵⁹ Kivégzése után családja elveszítette összes vagyonát. Leánya Sréter János, későbbi kuruc brigadéros felesége lett.⁶⁰

Weber Frigyes és Dániel eperjesi polgárok a híres eperjesi bíró, író és gyógyszerész, Weber János fiai voltak.⁶¹ Frigyes, eperjesi főjegyző apjához hasonlóan az 1670-es évektől többször is váltotta vallását, hogy hivatalában meg tudjon maradni.⁶² 1681-ben képviselte a várost a soproni országgyűlésen.⁶³ Annak ellenére, hogy Caraffa az elsők között fogatta el, csak májusban végezték ki, mivel a bírónak szükségük volt hamis vallomásaira. Testvére, Weber Dániel még fiatal korában elköltözött Eperjesről és Szolnok vármegyében lakott, ahol vármegyei hivatalokat töltött be. A Thököly-felkelés alatt hadi biztосként működött.⁶⁴

A június 12-én végrehajtott utolsó nyilvános kivégzés során a következők veszítették életüket: egy ismeretlen református lelkész, egy másik ismeretlen személy, bizonyos Fazekas Rozsnyórol és Lányi Samu. Az első háromról, Kovács Györgyhöz hasonlóan nincsenek adataink. Lányi Samu állítólag jelentéktelen kassai református mészáros volt, akit Caraffa csak azért fogatott el, hogy Feja ne az egyedüli kassai kivégzett legyen.⁶⁵

A felsorolt huszonnégy áldozaton kívül 1687 végén Caraffa még további negyven személyt tartott börtönben. Köztük nemcsak volt kuruc diplomaták és katonatisztek voltak, mint Ottlyk György, Petenáda György, Fajgel Péter, Szunyogh Gáspár, Géczy István, Szirmay Miklós, Jánoky Zsigmond, Berthóti Ferenc és Lang Márton, hanem békés polgárok és evangélikus lelkészek is, mint Roth János, Guth Zsigmond, vagy Schwartz János, a felső-magyarországi rendek kollégiumának rektora. Ezeket legkésőbb a vértörvényszék megszüntetésekor szabadon engedték.

A vértörvényszék huszonnégy áldozata közül huszonkettő ismert, kettő viszont máig ismeretlen maradt.⁶⁶ Az ismert kivégzettek között legtöbben (nyolcan) eperjesi polgárok voltak. Rajtuk kívül Sáros vármegyéből hárman származtak, Kassáról és Zólyom vármegyéből ketten-ketten, egy-egy kivégzett származott Nyitra és Gömör vármegyéből, és egy külföldről (Brandenburgból). Három (a teljesen ismeretlenekkel együtt öt) áldozat származása ismeretlen.

⁵⁹ Nagy: Bezzegh György és veje, 371. o

⁶⁰ Nagy: Bezzegh György és veje, 372. o.

⁶¹ Weber János tizennégy éven át töltötte be a bírói hivatalt, a vallásváltás árán is. Jelentős patikus volt, több művet írt, legismertebb az *Amuletum*, rövid jelentés a pestisről, 1645-ből.

⁶² ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539, ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, 1630–99, B-4: Szepesi kamara rendelete, 1686.

⁶³ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, 1680-89, B-12: A városi követek naplója és levele a soproni országgyűlésről.

⁶⁴ *Kazinczy Ferenc és családjára vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye levéltárában* (szerk.: Högye I.), Sátoraljaújhely, 1990, 85. o.

⁶⁵ Rezik név szerint csak Fazekast említi, a kassai mészárosról ír, de a névjegyzékben nem említi. Mindhárom tartalmazza viszont az 1762-ből és 1793-ból származó leírások.

⁶⁶ Ismeretlenek a „levélhordó” és még egy kivégzett, a Rezik művének másolataiban említett „még valaki”. Rezik: i.m. 126. o.

A vértörvényszék huszonnégy áldozatánál megállapítható a rendi állás. Tizenegyen voltak polgárok,⁶⁷ kilencen nemesek⁶⁸ és egy református lelkész volt köztük. Valamennyi kivégzett protestáns vallású volt, legalább tizenkilenc á. h. evangélikus és két református.

Ami a kivégzettek politikai tevékenységét illeti, biztosan állítható, hogy legalább tizenheten aktívan részt vettek az utolsó felkelésben. Bizonyosan viszont csak Radvánszky György nem lépett be a Habsburg-ellenes táborba. Érdekes, hogy a kuruc hadsereg és államigazgatás legfőbb vezetéséből senki nem volt a kivégzettek között; a király által adott általános bűnbocsánat miatt ugyanis Caraffa nem tudta nyíltan megvádolni e vezetőket a felkelés alatt elkövetett tetteikért.

3. A bírák

A vértörvényszék bíráiról sokkal kevesebbet tudunk, mint áldozatairól. Nem ismert sem a nevük, sem az, mikortól és meddig működtek a bizottságban.

A bíróság összetétele működése folyamán változott. Az eredetét még 1687 februárjában összeállította Caraffa, a hadsereg és az ország (vármegye és város) hat-hat képviselőjéből. Tagjai voltak: Georg barón von Wallis generális (elnök), Michael Fischer, Martin von Görz, Jakub von Kinzig, Szentiványi László, Pelsőczy György, Szikzsay, Thurcsány György, Medveczky Mátyás, Peter Juliani, Mathias Horader és auditor Mathias Bongrad.⁶⁹ Egyesek a következő hónapokban távoztak, és helyükre másokat neveztek ki. Ezek közül név szerint ismertek: Megyeri Gábor, Sztankay Lajos, Kálmáncsay István és Wilhelm Draheim.

Georg barón von Wallis generális eredetileg a bíróság elnöke volt; neve szerepel az első, március 5-én hozott ítéleten.⁷⁰ Májusban leváltotta Caraffa, aki azután maga elnökölt. Martin von Görz, az eperjesi császári helyőrség parancsnoka végig a vértörvényszék tagja maradt.⁷¹ A törvényszék másik katonai tagja Jakub von Kinzig volt. Az állami hivatalokat Pelsőczy György képviselte. Mathias Bongrad, aki valószínűleg katonai bíró volt, csak az első ítélet meghozatalában vett részt.⁷²

Az állami hivatalt betöltő bírák közül legismertebb Michael Fischer, a szepesi kamara adminisztrátora. Wallishoz hasonlóan ő is az első kivégzések után hagyta el a bizottságot. Érdekes, hogy az uralkodónak tett szolgálatai jutalmaként 1688-ban 8 000 forintért hatalmas, részben elhagyott nemesi birtokokat kapott Zemplén vármegyében: Bacskó várát és Gálszécs, Csabóc, Albin, Kohanóc, Gerenda, Zebegnyő, Tomok és Dargó részbirtokait, amiket a kamara a Thököly-felkelés után

⁶⁷ Tíz szabad királyi városi és egy mezővárosi polgár.

⁶⁸ Egy külföldi nemesel együtt.

⁶⁹ Ítélet 1687. március 3-áról. Caraffa levelezése Dietrichstein herczeggel I., 610. o.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Rezik: i.m. 12, 84. o.; *Ottlyk György önéletírása*, 52. o.

⁷² Ítélet 1687. március 3-áról. Caraffa levelezése Dietrichstein herczeggel I., 610. o.

kobzott el Bocskai Istvántól.⁷³ Később, 1692-ben a bárói címet is megkapta az uralkodótól.⁷⁴

Wilhelm Draheim szintén a szepesi kamarában dolgozott. A magyar ülnökök közül végig részt vett a bíróság munkájában Szentiványi László, Medveczky Mátyás és Thurcsányi György, a többiekét már márciusban, ill. áprilisban más bírakkal helyettesítettek. A kismartoni származású Mathias Horader eperjesi polgár szintén még márciusban távozott a bizottságból.⁷⁵ Szikszay Pál eperjesi polgár katolikus vallásának köszönhetően 1688-ban, 1690-ben, 1695-ben és 1701-ben a városi bírói hivatalt töltötte be.⁷⁶ Az olasz származású Peter Juliani is eperjesi katolikus polgár volt.⁷⁷

Thurcsányi György eperjesi postamester végig a bíróság tagja maradt.⁷⁸ Katolikusként még 1673-ban lett polgár és szenátor, 1688-ban, a Thököly-felkelés után felváltotta Fleischacker Györgyöt a bírói hivatalban.⁷⁹ Ő is jutalomban részesült a bíróság tagjaként szerzett érdemeiért. Még 1687-ben 2 200 forintért megkapta a kamarától a kivégzett Kecsera András turinai, patacskói, bunyitai és mudróci, valamint Saárossyho Sebestyén zsegynei, abrahámfalvai és lapispataki birtokait.⁸⁰

Egy további ülnök, Medveczky Mátyás, korábbi királyi vármegyei ügyész, szintén eperjesi katolikus polgár volt, 1674–1681 között pedig a szenátus tagja.⁸¹ Csatlakozott Thökölyhez és távoli rokona volt a Caraffa által bebörtönzött Medveczky Samunak. Caraffa után a vértörvényszék legismertebb tagja Szentiványi László volt, aki vádlóként működött a bizottságban. Valószínűleg éppen ő kezdeményezte az első vádakat, mivel meg kívánta szerezni Zimmermann és más polgárok birtokait.⁸² Jómódú lipótmegyei katolikus nemes és Lipót híve volt. Ő szerezte meg a legtöbbet az elkobzott birtokokból: Keczer András birtokait Somosújfaluban, Kehnyecen, Szurdokon, Hidasnémetiben, Monokon és Tályán, s Zimmermann házáat Tarcalon.⁸³ Érdemeiért bárói és grófi címet is kapott I. Lipóttól. A '90-es évek végétől krasznai alispán volt, később a pozsonyi magyar kamara tanácsosi tisztségét is betöltötte.⁸⁴

A további bírák később lettek a vértörvényszék tagjai, és rendszerint csak rövid ideig működtek. Megyeri Gábor nemes, Sáros vármegyét képviselve az első kivégzés után kapott helyet a bizottságban.⁸⁵ Kálmáncsay István sárosi jegyző és alispán, valamint Sztankay Lajos Badeni Lajos őrgróf, az udvari haditanács elnöke tanácsára

⁷³ MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

⁷⁴ Nemesi címet még nagyapja kapott II. Rudolftól, működéséért a királyi hivatalban. Nagy: *Magyarország családjai...*, IV, 58. o.

⁷⁵ *Ottlyk György önéletírása*, 53. o.

⁷⁶ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Ítélet 1687. március 3-áról. Caraffa levelezése Dietrichstein herczeggel I., 610. o.; *Ottlyk György önéletírása*, 53. o.

⁷⁹ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539.

⁸⁰ MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

⁸¹ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Pob. Preršov, Mag. Prešov, Knihy 2539.

⁸² Rezik: i.m. 106–107. o.

⁸³ MNL OL Budapest. Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

⁸⁴ *A Pallas Nagy Lexikona*, XV, Budapest, 1897, 592. o.

⁸⁵ *Ottlyk György önéletírása*, 53. o.

lett a bíróság tagja.⁸⁶ Később azonban Caraffa bebörtönöztette őket a Thökölyvel folytatott állítólagos levelezésük miatt. Mindketten, talán kárpótlásul, kisebb hegyaljai fiskális birtokokat kaptak.⁸⁷

A vértörvényszék legismertebb bírója gróf Antonio Caraffa generális volt. Végig ő irányította a törvényszék működését. A maga korában is rendkívül kegyetlen embernek számított, ami megmutatkozott a kihallgatások, a kínzások és kivégzések során. Fanatikus katolikusként gyűlölte a protestánsokat, és Lipót hű szolgájaként az uralkodó ellenségeit. Magyarországot a protestánsok és a lázadók országának tartotta. Kortársai Giorgio Basta generálishoz hasonlították; az evangélikus szerzők a „Flagellum evangelicorum”-nak nevezték.⁸⁸

I. Lipót 1686-ban nevezte ki Caraffát generálisnak és a Felső-Magyarországon állomásozó hadsereg parancsnokának.⁸⁹ E beosztásban az év végén érkezett Eperjesre. Magyarországot ellenséges területként kezelte. A protestáns rendeket gyűlölte, a katolikus arisztokratákban nem bízott. Nem értett egyet az uralkodói amnesztiával, és követelte a Thököly-felkelés részvevőinek példás, elrettentő megbüntetését. Végig a bíróság tagja volt, annak megszüntetését 1687 novemberében nem ismerte el, és még a következő években is védte a vádak és az ítéletek igazságosságát.⁹⁰ Természetesen úgy, mint a többi bíró, ő is jelentős vagyonhoz jutott a vértörvényszék működése folytán. Rezik János művében több helyen ír a magas pénzüsszegekről és ékszerekről, amelyeket Zimmermann Zsigmond özvegye ajándékozott neki, reménykedve férje szabadon engedésében vagy legalább holttestének kiadásában.⁹¹ Mindezért viszont csak a szívét kapta meg, hasonló módon, mint a kivégzett Bezegh György fia.⁹² Roth János 10 ezer forintot fizetett ki szabadulásáért, és Ottlyk György is említi, hogy az uralkodó felszabadító parancsa ellenére nagy összegbe került neki az eperjesi fogsága.⁹³ Caraffa hivatalos elismeréseket is kapott: 1687 végén Lipót tábornagyi rangra emelte,⁹⁴ II. Károly spanyol király pedig kitüntette az Aranygyapjas renddel.

4. A vértörvényszék emlékei

Egyes házak, utcák és más helyek Eperjesen és környékén századok múltán is emlékeztetnek az 1687. év véres eseményeire. A vesztőhely a város főterén állt, északra az evangélikus kollégium épületétől. Nincsenek adataink arról, hogy ez a

⁸⁶ ÖSA, HHStA Wien, Hungarica des Hausarchivs, Fasc. 182-Caraffa: Caraffov list Leopoldovi z 8. mája 1687.

⁸⁷ MOL Budapest, Szepesi Kamarai Levéltár. E 706: Libri bonorum fiscalum.

⁸⁸ Az eperjesi á. h. gyülekezet levéltára: Status et factorum Ecclesiae Evangelicae utriusque nationis Germanicae aequae Slavicae in Regia ac Libera Civitate Cibiniensi succincta descriptio a primus Reformationis temporibus usque in presentem Annum 1778-um, 71.

⁸⁹ *A Pallas Nagy Lexikona*, VI, Budapest, 1893, 145. o.

⁹⁰ ÖSA HHStA Wien, Rep. N, Fasc. 17, Pars 1, Kart. 20: Caraffov list Leopoldovi z 18. januára 1688. Fotokópia v MOL Budapest W 566 Vegyes.

⁹¹ Rezik: i.m. 14. o.

⁹² Rezik: i.m. 53. o.

⁹³ *Ottlyk György önéletírása*, 60. o.

⁹⁴ Johann Baptista Vico: *De rebus gestis Antonii Caraffae libri quattor*. Neapoli, 1700, 201. o.

hely a 18. század első felében bármilyen módon ki volt-e jelölve emlékhelynek, vagy hogy (akár illegálisan is) látogattak-e ide a vértörvényszékkal kapcsolatban. Ennek kicsi a valószínűsége, mind a város vallási viszonyainak gyors megváltozása, mind a katolikus városi tanács vallási türelmetlensége miatt, és nem utolsósorban a helyi jezsuiták nagy hatalma folytán, akik 1711-től újból elfoglalták a kollégium épületét.⁹⁵ Nagyjából ugyanazon a helyen, ahol a vesztőhely volt, jelenleg az Immaculata szobor áll. 1751-ben épült, nagyrészt abból az adományból, amelyet Feigenbuz Rüdiger János eperjesi polgár (1 200 forint értékben), továbbá Csáky és Pethő grófnók adományoztak a helyi jezsuita rendháznak. Az ismeretlen művész alkotását 1751-ben Grüber P. József jezsuita superior avatta fel.⁹⁶ A szobor nem véletlenül került e helyre, a jezsuiták valószínűleg az evangélikus hagyományokat kívánták eltörölni általa.

A vértörvényszék áldozatainak sírjai, pontosabban eltemetésük helyei többségükben ismeretlenek. A kivégzettek, ill. felnégyelt testrészeik eltemetésének helyét csak Rezik János műve említi, s azt is csak néhány esetben. Szerinte Caraffa csak Keczer Gábort⁹⁷ és Saárossy Mártont engedte eltemetni a családi sírboltokban. Fleischhacker György, Schönleben György és Medveczky Samu eperjesi polgárokat (fej nélkül) egy ismeretlen helyen temették el, a várostól keletre, Alsebes⁹⁸ felé. Zimmermann Zsigmond maradványait néhány hét múlva temették el egy ismeretlen külvárosi kertben. Székely András és talán Wéber Dániel holttestét is, mivel áttértek a katolikus hitre, közvetlenül a kivégzésük után, a város falai előtt ásták el a földbe. Zimmermann Zsigmond és Bezzegh György szívét megszerezték legközelebbi rokonaik, és otthon, a családi ékszerek között őrizték azokat. Keczer Gábor levágott fejét még a kivégzés alatt egyik szolgája vitte haza, ahol titokban elhelyezték a családi sírboltba.⁹⁹

Érdekesen alakult négy kivégzett, Keczer András, Radvánszky György, Pallásthy Gábor és Bertók János maradványainak sorsa.¹⁰⁰ Majdnem kétszázötven évvel később kerülhetett sor az evangélikus templomban, rendes szertartás során eltemetésükre. Radvánszky György felnégyelt holttestét a kivégzés után (mely szimbolikusan történt, mivel a kínzások közben halt meg) fia, János mindenáron igyekezett megszerezni, hogy azt a családi sírboltba helyezhesse el. Mivel ez nem sikerült, felvette a kapcsolatot Keczer Klárával, Szinnyey-Merse Miklós özvegyével, és a szintén kivégzett Keczer András leányával. Együtt elhatározták, hogy titokban meg fogják szerezni szeretteik fejét és testrészeit. Éjszaka vették le azokat a külvárosi akasztófákról és karókról, és szolgálk segítségével vitték Szinnyére. Ott

⁹⁵ Kónya Péter: *Evanjelici augsburského vyznania v Prešove v 17.–19. storočí*, Miscellanea Anno 1998, ACEP III, Prešov, 1998, 59–104. o.

⁹⁶ Ruby József: *Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története 1673–1890*, Eperjes, 1890.

⁹⁷ Keczer Gábor sírja máig megtalálható.

⁹⁸ Ma Eperjes része.

⁹⁹ Rezik János szerint.

¹⁰⁰ Rezik valószínűleg nem ismerte ezeket az eseményeket, mivel művében nem említi őket, írnak rólok azonban későbbi szerzők, így Rezik könyvének másolói mellett Schmaal András is. Andreas Schmaal: *Adversaria ad illustrandam Historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam Pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima definita anno reparatae salutis 1765*, Pest, 1863, 286. o. Ezekből és a csontleletekből jutott fontos következtetésekre Gömör János. Gömör János: *Karaffa áldozatainak nyugvóhelyét hol keressük?*, Rozsnyó, 1930, 34–40. o.

helyezték el fadobozokba, és az ottani, akkor még evangélikus templom tornya alá temették el a maradványokat. Radvánszky György fejét, azzal a szöggel együtt, amivel a bitófára szegezték, a fia magával vitte Radványba, ahol a családi sírboltba helyezte el.¹⁰¹ Radvánszky György és Keczer András maradványain kívül a Radvánszkyval együtt kivégzett Pallásthy Gábor és Bertók János testrészeit is eltemették ekkor Szinnyén.

Ezek az események azonban hamar feledésbe merültek, közben a szinnyei templom római katolikus lett,¹⁰² és így arról, hogy a szinnyei templom alatt Caraffa négy áldozata van eltemetve, csak az tudott, aki olvasta Rezik János művének valamelyik másolatát. Ezek közé tartozott a szinnyei plébános, Dobránszky János is, aki – amikor 1930-ban a kormány elhatározta a szinnyei templom (az egyik legszebb sárosszegyei reneszánsz alkotás) restaurálását – figyelmeztette a járási főnököt (aki egyúttal eperjesi evangélikus egyházfelügyelő is volt), hogy a torony alatt valószínűleg Caraffa vértörvényszékének négy áldozata maradványai vannak eltemetve. Ezután az egyház létrehozott egy bizottságot, amely 1930 szeptemberében részt vett a szinnyei ásátásokban. Ennek tagjai voltak: Dr. Flórián Károly esperességi felügyelő, Hajdú Gyula esperes, Vladimír Gallay eperjesi gyülekezeti felügyelő, Pogány Gusztáv alesperes, Fábryho Viktor eperjesi magyar lelkész és Gömör János egyháztörténész, az eperjesi evangélikus főgimnázium volt igazgatója.

Az ásátás során kb. egy méter mélyen, a torony előszobája alatt találtak két szétesett tölgyfaládát (egy nagyobbat és egy kisebbet), és bennük három emberi koponyát és szétszórva négy csontvázat.¹⁰³ Dr. Austerlitz volt egyetemi patológiatanár megállapította, hogy négy felnőtt férfi néhány száz éves csontvázat és három felnőtt férfi koponyáját találták meg. Ez megerősítette az egyházi tisztviselők feltételezését. A lelet alapján Gömör János megállapította, hogy Keczer András, Radvánszky György, Pallásthy Gábor és Bertók János maradványait találták meg. Radvánszkyt és Keczer Rezik János másolói is említették, Gömör pedig abból jutott további következtetésekre, hogy Radvánszky János és Keczer Klára Radvánszky holttestével együtt az ugyanakkor kivégzett Pallásthy és Bertók maradványait is elvitte.¹⁰⁴

Ezek után a bizottság egyhangúlag elhatározta a megtalált testmaradványok méltó, ünnepélyes eltemetését. A temetésre az eperjesi Szent Háromság evangélikus templom oldalsó sírboltjában került sor,¹⁰⁵ amelybe az eperjesi evangélikus gyülekezetek eredetileg, 1906-ban, Thököly Imre maradványait szerették volna

---

¹⁰¹ Uo.; Rezik: i.m. 114. o.

¹⁰² A szinnyei templom először Szirmay István felesége 1703-ban, férje Szinnyei István bebörtönzése után, eljutatta a katolikus egyháznak, másodszor 1712-ben a vármegye erőszakkal foglalta el a katolikus egyház számára. Gömör: *Karaffa áldozatainak...*, 16–17. o.

¹⁰³ Gömör János: *Emlékeim egy letűnt világról*, Budapest, 1964, 133–134. o.

¹⁰⁴ Gömör: *Karaffa áldozatainak...*, 35–36. o.

¹⁰⁵ Az oldalsó sírbolt tulajdonképpen csak bejárat az altemplomba, ahol viszont a jezsuiták vannak eltemetve.

elhelyezni.¹⁰⁶ A vértörvényszék négy áldozatának temetése nagyszabású gyászünnepség formájában történt meg Eperjesen, 1933. november 12-én, melyen több mint 3000 ember vett részt. A gyászkíséretet harminckét evangélikus és harmincöt református lelkész és felügyelő, a két evangélikus kerületi püspök és felügyelő és a szlovákiai református püspök alkotta. A temetkezési kocsit az eperjesi evangélikus lelkészek, felügyelők és presbiterek kísérték. A kocsi után mentek Caraffa áldozatainak élő utódai. A gyászünnepségen mindhárom püspök, az eperjesi és bártfai lelkészek prédikáltak, ill. ünnepi beszédet tartottak szlovákul, magyarul és németül.¹⁰⁷ A maradványokat a templomban egy vörösréz koporsóban helyezték el.

A véres eperjesi eseményekre emlékeztet Caraffa áldozatainak emlékműve a régi evangélikus kollégium sarkán. Ennek elkészítésére Mayer András, a kollégium teológiai akadémiájának professzora tett javaslatot 1905-ben. Az intézet vezetése magáévá tette a gondolatot, és országos pénzgyűjtést rendelt el a mű elkészítése céljából. Mivel a gyűjtés lassan haladt, az emlékmű elkészítése 1908-ig elhúzódott.¹⁰⁸ Ünnepélyes felavatására 1908. június 11-én került sor, az egyház, az állami és megyei hivatalok és a város tisztviselői jelenlétében. A helybeli lakosság és a kollégiumi hallgatóság mellett részt vett rajta három evangélikus püspök, az egyetemes felügyelő, a református, a római és görögkatolikus egyház képviselői, a kormány miniszterei, a képviselőház és a felsőtabla képviselői, Sáros vármegye alispánja, Eperjes szabad királyi város polgármestere, számos evangélikus esperes, lelkész és felügyelő. A magyarországi városok, az evangélikus és református egyházgyülekezetek, a főiskolák, gimnáziumok, tanítóképzők és a különböző egyesületek mind elküldték az ünnepségre saját képviselőjüket. Az ünnepi istentisztelet után rendezett banketten 300 személy vett részt.¹⁰⁹

Az emlékművet, Markupp Béla szobrászművész alkotását, az emléktáblával együtt a kollégium épületének nyugati sarkába építették be. A szobor egy férfit ábrázol magyar nemesi öltözetben, aki a vértörvényszék összes áldozatát szimbolizálja, mögötte hóhér áll, karddal a kezében. Alatta emléktáblát helyeztek el rövid magyar szöveggel és a vértörvényszék huszonnégy áldozatának nevével. Később egy másik táblát tettek alá, rövid szlovák szöveggel.

Eperjesen híres épület az ún. Caraffa-börtön. E jelentős, 16. század elejéről származó épületnek, amely a város egyetlen világi gótikus épülete, azonban valószínűleg nincs köze a vértörvényszékhez.¹¹⁰ Az épület eredetileg a városháza raktárául és a városi mértékek őrzőhelyéül szolgált.¹¹¹ Csak több mint két évszázaddal később, a 19. század második felében kezdték városi börtönként használni.

¹⁰⁶ 1906-ban, amikor II. Rákóczi Ferenc és Thököly Imre testi maradványainak hazahozatalára készültek, az eperjesiek erősen törekedtek a kuruc vezér maradványainak megszerzésére, és a sajtóban szenvedélyes vitát folytattak ezzel kapcsolatban a késmárkiakkal.

¹⁰⁷ Gömör: *Emlékeim...*, 135–136. o. Ezekről az eseményekről írt pl. J. Bakošš: *Martýri rozprávajú. Evanjelický posol spod Taier*, 20, 1931, 12. sz.

¹⁰⁸ *Eperjesi Lapok*, 1906, 32. sz.

¹⁰⁹ *Eperjesi Lapok*, 1908, 24. sz.

¹¹⁰ A vértörvényszék foglyait több helyen őrizték: a városháza pincéjében, a bástyákban, az őrházakban, sőt néhányukat a polgárházakban is. Egyetlen forrás sem említi azonban börtönt.

¹¹¹ Norma Urbanová: *Prešov. Mestská pamiatková rezervácia*, Bratislava, 1986, 70. o.

Érdekes emlék az a szög, amellyel Radvánszky György fejét a bitófára szegezték, és amelyet a szinnyi temetés után Radvánszky János hazavitt, és a családi kincsek közé helyezett el a radványi kastélyban. Onnan a 20. század során a budapesti Evangélikus Országos Múzeumba került, melynek gyűjteményében jelenleg EOM 00727. szám alatt található.¹¹²

A másik muzeális emléket a hóhérkard képezi, amellyel egy be nem bizonyítható legenda szerint lefejezték a vértörvényszék áldozatait. A kardot régebben a vármegyehezán lévő megyei levéltárban őrizték,¹¹³ később a területi múzeumban helyezték el, ahol most is ki van állítva.

Az evangélikus kollégium nyugati falán található a vértörvényszékkel kapcsolatos legutóbbi eseményre emlékeztető tábla. 1995 tavaszán és a nyár elején, II. János Pál pápa közelgő kassai látogatása és a három kassai vértanú szentté avatása kapcsán az Egyházak Ökumenikus Tanácsa és a szlovák evangélikus egyház fő vezetői azzal a javaslatral éltek, hogy a katolikus egyházfő fejezze ki kegyeletét az eperjesi vértanúk iránt, úgy, ahogy korábban ezt Debrecenben megtette a magyar gályarabok vonatkozásában. Ezt a szlovák katolikus püspökök határozottan elutasították, amit polemikus újságcikkek követtek. A pápa kassai látogatása és az említett kassai vértanú szentté avatása napján, 1995. július 1-jén Eperjesen nagyszabású ünnepi istentisztelet tartottak. Másnap, július 2-án, a pápa váratlanul megváltoztatta programját, és rövid eperjesi tartózkodása alatt bejelentette, hogy szeretne tisztelni az eperjesi vértanú emléke előtt. A pápát a vértörvényszék emlékműve előtt Ján Midriak, a keleti egyházkerület püspöke köszöntötte, majd Ján Hirka eperjesi görögkatolikus püspökkel és Ján Oráč gyülekezeti felügyelővel közösen elimádkozták az Úr imádságát. Ján Midriak püspök szavai szerint történelmi eseményre került sor, „hiszen 1687 óta nincsen hír arról, hogy a katolikus egyház magas vezetői közül bárki is tiszteletét fejezte volna ki az eperjesi áldozatok iránt. A pápáról nem is beszélve.”¹¹⁴ Később a pápai tiszteletadás és a közös imádság helyén emléktáblát helyeztek el.

Irodalomjegyzék

Források

- A Caraffa által kivégzettek Keczer Gábor és Véber Dániel elkobzott ingóságainak leltárai (szerk.: Bujdosó V.), *Századok*, 1874, 137–141. o.
- A felső vármegyei rendek kassai gyűlésének actái 1683 (szerk.: Majláth K.), *Történelmi tár*, 1883, 2–3, 359–374. o.
- Caraffa levelezése Dietrichstein herczeggel, I–II. (szerk.: Thallóczy L.), *Történelmi Tár*, 1895, 593–618. o.; 1896, 25–43. o.
- Dobay Zsigmond naplója 1686, in: *Thököly Imre és némely főbb híveinek naplói 1686-1699* (szerk.: Thaly K.), Budapest, 1875, 413–458. o.

¹¹² Dr. Fabiny Tibor egykori múzeumigazgató információja alapján.

¹¹³ Dvortsák Győző: *Sáros földje 1914–1915*, Eperjes, 1916, 50. o.

¹¹⁴ Ján Midriak: Pápež v Prešove, in: *Bud' verný až do smrti. Listy, prejavy a vystúpenia, spojené s návštevou pápeža Jána Pavla II. na Slovensku v júli 1995* (ed. I. Matejka – P. Švorc), Prešov, 1996, 33. o.

- Felső ozoróczi és Kohanóczi Ottlyk Görgy önéletírása 1663-1711, in: *Történelmi naplók 1663–1719* (szerk.: Thaly K.), Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1875, 1–120. o.
- Hain G.: *Szepességi avagy Lőcsei krónika és évkönyv*, Budapest, Magvető, 1988.
- *Kazinczy Ferenc és családjára vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye levéltárában* (szerk.: Högye I.), Borsod-Abaúj-Zemplén-megyei Levéltár, Sátoraljaújhely, 1990.
- Rezik, J.: *Prešovská jatka z r. 1687 (Theatrum Eperiense anno 1687 erectum, seu laniena Eperiensis)*, (szerk.: J. Gömörý – G. Pogány), Liptovský sv. Mikuláš, Tranoscius, 1931.

Szakirodalom

- Acsády Ignác: *Magyarország története I. Lipót és I. József korában*, Budapest, Athenaeum, 1898.
- Angyal Dávid: *Késmárki Thököly Imre*, I–II, Budapest, 1889.
- Dankó I.: A Caraffa-járás emlékei., in: *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből* (szerk.: Szita L.), Pécs, 1989.
- Dvortsák Győző: *Sáros földje 1914–1915*, Eperjes, Kósch Árpád könyvnyomtató intézete, 1916.
- Fabiny Tibor: Egy hányatott életű eperjesi tudós, Ladiver Illés, in: *Eliáš Ladiver a Michal Greguš, osobnosti a ich dielo v obraze doby* (szerk.: P. Kónya – P. Káša), Prešov, PVT, 1995, 21–34. o.
- Gömörý János: *Karaffa áldozatainak nyugvóhelyét hol keressük?* Rozsnyó, 1930.
- Hörk József: *Az Eperjesi Ev. Ker. Collegium története*, Kassa, 1896.
- Hörk József: *Keczer András és vértanú családja*, Budapest, 1906.
- Kónya, Peter: *Krvavý súd*, Prešov, EVI, 1992.
- Kónya, Peter: Prešov v protihabsburských povstaniach koncom 17. a začiatkom 18. storočia, *Historický časopis*, 40 (1992) 2., 171–184. o.
- Kónya Péter: *Az eperjesi vértörvényszék*. Budapest, Evangélikus Országos Múzeum, 1994.
- Kónya, Peter: K problematike Prešovského krvavého súdu, in: *História III. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae* (szerk.: M. Otčenáš – P. Švorc), Prešov, 1994, 50–66. o.
- Kónya, Peter: Protihabsburské povstania na východnom Slovensku ako prejav odporu proti habsburskému absolutizmu, in: *Slovensko a habsburská monarchia v 16. –17. stor.* (szerk.: J. Baďurík), Bratislava, 1994, 60–79. o.
- Kónya, Peter: Prešovské evanjelické kolégium v politických zápasoch konca 17. a začiatku 18. storočia, in: *Prešovské evanjelické kolégium, jeho miesto a význam v kultúrnych dejinách strednej Európy* (szerk.: P. Kónya, P. – R. Matlovič). Prešov, Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV, 1997, 21–45. o.
- Kónya, Peter: Evanjelici augsburského vyznania v Prešove v 17.-19. storočí, in: *Miscellanea Anno 1998, ACEP III. Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV*, Prešov, 1998, 59–104. o.
- Köpeczi, Béla: Die Religionspolitik Thököly's und die internationale öffentliche Meinung, in: *Rebellion oder Religion?* (szerk.: P. F. Barton – L. Makkai), Budapest, 1977, 60–74. o.

-
- K. Papp Miklós: *Caraffa és az eperjesi vértörvényszék*, Kolozsvár, 1870.
  - Nagy Iván: Bezzegh György és veje, *Századok*, 6 (1874).
  - Péter Katalin – Trócsányi Zsolt – R. Várkonyi Ágnes: *Erdély története II.*, Budapest, Akadémiai, 1988.
  - Rácz Károly: *A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben*. Lugos, 1889.
  - Ruby József: *Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története 1673–1890*, Eperjes, Kósch Árpád könyvnyomdája, 1890.
  - Schmaal, Andreas: *Adversaria ad iullustrandam Historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam Pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima definita anno reparatae salutis 1765*, Pest, 1863.
  - Szalay Mihály: *Magyarország története V.*, Pest, 1875.
  - Špiesz, Anton: Remeslo v Prešove v 16.-18. storočí, in: *Nové obzory*, 7, Košice, 1965, 122–130. o.
  - Špiesz, Anton: Mesto Prešov v rokoch 1681-1781., in: *Nové obzory*, 15, Košice, 1973, 133–150. o.
  - Thallóczy Lajos: Egy eperjesi kereskedő a XVII. században, *Századok*, 1881, 67. o.
  - Thallóczy Lajos: Zimmermann Zsigmondról, *Századok*, 1881, 690–691. o.
  - Varga J. János: Az 1683-87-es katonai sikerek politikai következményei, in: *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből* (szerk.: Szita L.), Pécs, 1989.
  - R. Várkonyi Ágnes: *A Habsburg-abszolútizmus berendezkedése Magyarországon (1686–1703)*. *Magyarország története 1686–1790. I.*, Budapest, Akadémiai, 1989.
  - Vico, Joannes Baptista: *De rebus gestis Antonii Caraphaei Libri quattor*, Neapol, 1716.
  - Zsilinszky Mihály: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformatiótól kezdve*, III. 1647–1687; IV. 1687–1712. Budapest, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, 1893, 1897.
-
-